

העתק (גרמנית)

1. אל הרוזן שטירמר, קושטא
2. אל מיניסטרוי-הפנים (העתק)

ביום 30.8.1849 הועבר אל כב' במיסמך 8366 העתק של בקשה, שהועברה עם המלצה של ראש הממשל הארצי של גאליציה למיניסטרוי-הפנים, שהוא מצידו העבירה למשרד-החוץ. במיסמך זה פונה ראש אחת הקהילות היהודיות בירושלים, מר י' אברהמוביץ, ¹ הנמצא כעת בלמברג, בבקשה כי היהודים האוסטרים המקומיים יקבלו את חסות השלטונות הקונסולאריים הקיסריים בפנייתם לקבל רשות לבניית בית-תפילה שם במקום. כב' נענה להוראה שניתנה לו בנדון, וביקש מסגן-הקונסול בירושלים, פיצאמאנו, דיין-וחשבון עם הסברים, שהעברת לכאן ב-6 בחודש שעבר.

כפי שמתברר מדין-וחשבון זה, מתחלקת האוכלוסייה היהודית בירושלים, המונה כ-8000 ראש, לשני חלקים עיקריים, והם: (א) היהודים המכונים ספרדים, כ-6000 במספר, ² שהם כמעט כולם נתינים תורכים, ולהם ארבעה כתי-כנסת; ³ (ב) היהודים הגרמנים, הנקראים כך כדי להבדילם מן הראשונים, אף שהם מורכבים פחות מגרמנים מאשר גאליצאים ויוצאי פולין הרוסית.

יהודים גרמנים אלה מקיימים את תפילותיהם בנפרד לא רק מן היהודים הספרדים, אלא גם ביניהם לבין עצמם בבתי-תפילה פרטיים; הסיבה היא שהם, המונים 2000 נפש בסך-הכול, מתחלקים לשלוש קהילות שונות, דהיינו: (א) קהילת החסידים, המורכבת שני-שלישים של גאליצאים; הרב הראשי שלהם נמצא בסאדיגורה בכוקובינה, ⁴ והם אוספים את כספי הצדקה שלהם באמצעות שליחים משלהם בגאליציה; (ב) קהילת הפרושים, המונה 400 משפחות, שלהם לרוב נתינות אוסטריה, ⁵ המקבלת את כספיה ממגביית בגאליציה ובהונגריה, אך בעיקר מווילנה, שם נמצא גם מושבו של רבם הראשי; (ג) קהילת חב"ד, המורכבת רק ממעט חברים, ואמנם גם ביניהם אינם חסרים נתינים אוסטרים. ⁶

1 ישראל ב"ק (1796-1874) עלה ארצה בשנת תקצ"א (1831) מברדיצ'ב לצפת, בה הקים בית-דפוס שנהרס בעת מרד הפלאחים ב-1834, ואחר-כך התישב בכפר ג'רמאק, בשנת ת"ר (1840) עבר לירושלים והקים בה בית-דפוס משלו, היה בין מייסדי עדת החסידים ב-1841. בשנת תרכ"ג (1863) יסד את העיתון "חבצלת" שנסגר כעבור שנה ונחודש בשנת תר"ל (1870). במשך שנים רבות עמד בראש כולל גאליציה (והלין), ובית-המדרש של החסידים היה בחצרו.

2 ל"א פרנקל אמד את מספר יהודי ירושלים בשנת 1856 ב-5700 נפש, מהם 1700 אשכנזים. נראה, כי אומדן זה מציאותי יותר.

3 הכוונה לארבעה כתי-הכנסת העתיקים המחוברים ביניהם, ואשר המרכזי שבהם נקרא על שם רבן ייחנן בן זכאי. בתקופת הכיבוש המצרי בארץ-ישראל שופצו כתי-כנסת אלה.

4 רבי ישראל (פרידמן) מרוזין, אבי השושלת של בית רוזין (1798-1850), נרדף על-ידי ממשלת רוסיה בעקבות הלשנות בראשית שנות הארבעים, נאלץ לנדוד ממקום למקום ואף לברוח מרוסיה. ב-20.12.1845 התיר לו הקיסר פרדינאנד להשתקע בסאדיגורה, שהיתה מאז מרכז לחסידות. רבי ישראל נפטר בג' בחשוון תרי"א, כלומר כמחצית השנה לאחר כתיבת מכתב זה. יורשו היה בנו השני, רבי אברהם יעקב מסאדיגורה, שהמשיך במסורת אביו וכיהן כ"נשיא כולל ווהלין בארץ-ישראל".

5 נראה לי שקביעה זו מוגזמת, אך כנראה זכה חלק ניכר מנתיני רוסיה לשעבר לחסות איסטריה בדרכים שונות (ראה תעודות 10, 12, 14, 18 ועוד).

6 אף מכאן ראה, שכולל חב"ד בירושלים כבר היה קיים בסוף שנות הארבעים (ראה הערך 3 לתעודה 8).

סגן-הקונסול פיצאמאנו ביקש מן החסידים למסור לו את הפרטים הדרושים בקשר לבניית בית-תפילה.

הקדילה דעבירה לו פנייה, יבה דיא מסרד שכבר לפני שש שנים רכשה שטח המתאים לבניית בית-תפילה ברחוב בירישלים שבי גרים יהודים בלבד, וכי ברשותם כל החומרים והכספים הדרושים לבנייה, אולם עד עתה השתדלי לשווא לקבל מן השלטונות התורכיים המהומיים את האישור לביצוע הבנייה.

כיום, בניסף לקהילת החסידים פנו גם הפרושים לסגן-הקונסול וביקשו את התערבותו כדי שתירשה להם הקמת בית-תפילה משלהם. הם טיענים, כי זה מאתיים שנה שייכת לקהילה חצר המיקפת מכל הצדדים דירות יהודיות, שפעם כבר עמד עליה בית-תפילה, יבירשיתם כבר כל הדרוש בחומרים ובכספים לבנייה המתודשת.

על ברשתי של פיץ-פיצאמאנו שיצוין לו, אם עליו להתערב לטובת שתי הקהילות או אחת מהן. מצא היד-מעלתי לנכון להביע דעתו, שאין לייעץ להרחיב את גבולות הבקשה, כפי שמבקשים זאת יהודי ירישלים; רצוי שהבקשה, שסיכויי הצלחתה גדולים יותר, תועלה על ידי חברי הקהילה הירישלמית הנוגעת בדבר, תוך התערבות מתאימה של קונסוליית-המישנה הקיסרית. אצל השלטונות העית'מאניים המקומיים, וזאת כאשר יסתפקו בהשגת הרישיון לבניית בית-תפילה פרטי, שלא יחרוג מבחינה חיצונית מבית-מגורים רגיל. אם ביוזמתם יבדשו זאת השער העליין פירמאן מיוחד לתכלית האמורה, יש לצפות שהממשלה התורכית תתייעץ עם הרב הראשי שלהם, החכם-באשי, שמעניינו הטבעי יהיה למנוע הצלחת היוזמה.⁷ מיניסטריין-החון מסכים לדעה זו; על אחת כמה וכמה, שכבר מציין שגם היהודים האירופים בקושטא מנהלים את תפילותיהם בבית דימה, בלא התנגדות מצד הממשלה העית'מאנית.

על כב' אפוא להודית לסגן-הקונסול פיצאמאנו להבהיר לשתי הקהילות את העניין ולדסביר להן, שלטובת עניינן יש לפעול בדרך מעשית, כלומר באורח הדרגתי, כדי לא להכשיל את שני העניינים גם יחד. על סגן-הקונסול להבטיח את תמיכתו במידת האפשר, ולהפעיל גם במקום המתאים.

כיוון שמספר לא מבוטל של נתינים אוסטרים מציין הן בין החסידים הן בין הפרושים, הרי קיים מגיע שווה לתמיכת הממשלה הקיסרית בשני העניינים כאחד. אמנם אפשר לטעון שזכות הקדימה לקהילת החסידים, שלמענה פעל י' אברהמוביץ הנ"ל; לעומת זאת נראה שיש נקודת-אחיזה חזקה יותר לעניין הפרושים, שבא-כוחם הסוחר המקומי פייץ יכן הבארוץ ס"מ יוטשילד,⁸ הגישו אף הם בקשה למשרד-החון. לפיה הודיעה הקהילה, שכבר היה פעם

7 מי הכספים ששלח ר' ישראל מיוזין בשנים 1843-1845 נקנה מגרש מול בית-הכנסת של הקראים, כדי לבנות עליו בית-כנסת לעדת החסידים, יעתה היה דריש לכך רישיון ממשלתי.

8 הכוונה לחצר "החורבד", שהנושים הערבים לקחוה בכוח מן היהודים ב-1820, וכאמור לעיל הוחזרה לעדת הפרושים ב-1836. ברח"ח שבט תקצ"ז (1837) חנכו הפרושים בית-מדרש בשם 'מנחם ציון' בחצר "החורבד", שתזרז להיות מרכז העדה האשכנזית בירושלים, אך הם שאפו לבנות בית-כנסת גדול במקום.

9 משפט זה תכיר, שכן מר עניין לחכם-באשי לסכל את התכנית לבניית בית-כנסת אך ייתכן שהשגריר סבר בטעות, כי החכם-באשי יהיה מעוניין למנוע הקמת בית-כנסת מיוחד לאשכנזים, בנוסף לבית-הכנסת הספרדיים.

10 בארץ סלומון (שלמה) מאיר יוטשילד (1774-1855), אחד מבניו של מאיר אנשל יוטשילד, השתקע ביוניד ב-1816 והיה ראש הענף האוסטרי של המשפחה. ידידותו עם מטרניך, ואחר-כך עם שווארצנברג, איפשרה

בית-תפילה לקהילה זו. כך שמדיבור בעצם רק בדהחירת המצב להדמייתו
 באשר להחלטת הדבר שתי הקהילות יכין לצעדים שיש לנהיט אצל השלטונות
 התירכיים בירושלים, יש לבקש את דיווחי של פיצאמאני, אך יש גם לדעביר את תוכנו
 לידעתנו כאן.

מר אברהמוביץ יהסיחר פיין ירבלו תשיבד בריח האמור כאן [---]

[חתומה לא ברורה]

12 בקשה לחסות לנתיני רוסיה לשעבר

ראשי עדת הפרישים לא השלימו עם התשובה השלילית לברשת החסות על 42 המשפחות
 (ראה לעיל, תעודה 10, רערה 2). שניתנה למעשה על ידי האינטרנציוס ברושטא ירחליטי
 לפנית במישרין לדיג גביר יותר, אל מיניסטרוי-החיצוני. מי הבקשה מסתבר, כי אכי חלר ניכר
 של עדת הפרישים כבר זכה בחסות איסטרוי, ואילו הבדשית לחסות ברושית נעצרו בשל
 החששית מפני מגמיתו המיסיונרית של הקונסיל פוי עתר מרגישים ראשי הפרישים את
 ידיעת הלשון הגרמנית, אך מתעלמים לחלוטין מן הקונסיליה הפרושית, שאף בל שלטת כמיכי
 הלשון הגרמנית, יש להניח, שהסיבד להתעלמות נעוצה בסיריבד של קונסיליה זו להכל בכלל
 תחת חסותה נתיני ייסוד לשעבר

לבקשה שלפנינו מצירפת רשימה של 47 ראשי-משפחה המבלשים חסות, ובראשה ריב
 שמואל סלאנט, רבה של עדת הפרושים מן דרשימד הזו מסתבר, שבנתיים גדל מספר
 המשפחות, שביקשו חסות אוסטרוי.

ירושלים, 23 באפריל 1850

תיק: F28, 5, 6123
 D

מקור (גרמנית)

כבוד מיניסטרוי החוץ,

החתומים מטה, ראשיהם ונציגיהם של הנתינים האוסטרוים והרוסים היהודים של
 קהילת הפרושים בירושלים, מרשים לעצמם להגיש במלוא ההכנעה את הבקשה הבאה: מצד
 הממלכה הרוסית בוטלה ההגנה על היהודים נתיני ממלכת רוסיה בירושלים; ומאחר
 שהשלום והאחוה בקהילה תלויים בכך שכל חבריה ימצאו תחת חסות והגנה אחת ויחידה,
 ומאחר שהרוב מכין קהילה מצויים תחת חסותה של הקונסוליה האוסטרית הנכבד
 בירושלים וזוכים בהגנתה הנאמנה ורבת-החסד, ומאחר שמלבד הקונסוליה הנ"ל אין
 קונסוליה אחרת שבה יודעים לדבר בלשון הגרמנית — והנתינים הרוסים יודעים רק את
 הלשון הגרמנית — אנו פונים בעקבות הפצרתם של חברי קהילה הרוסים ברוב הכנעה אל

לי להתבסס ולפתח את עסקי הועגה לי דיגת אצילה הישגיי העיקריים היי בסלילת מסילת-
 הברזל הראשונה של אוסטריה ובייסוד הבאנק Oesterreichische Kreditanstalt, שלימים התפתח לכאנק

הממלכתי של אוסטריה, השפיע מאוד על חיי הכלכלה של הממלכה

11 ראה על המשך הטיפול בתעריה 15

משרד-החוץ הנכבד. בקשתנו הנמרצת היא — מאחר שהדבר הוא לטובתם ולשלומם של הנתינים האוסטרים — לעשות חסד עם הנתינים הרוסים, שיתקבלו תחת החסות האוסטרית ושמשרד-החוץ יואיל להטיל זאת על הקונסול האוסטרי היושב בירושלים. ההיענות לבקשתם תביא נחמה אמיתית לכה הרבה נתינים נאמנים וצייתנים של הוד מלכותו. בתקווה לטיפול רב-חסד בבקשתנו ובבקשה לזכותנו בתשובה אוהדת, אנו מתכבדים לצפות לה בכל יראת הכבוד.

במלוא ההכנעה בפני המיניסטריין הנעלה.

אריה מארקוס⁴

בנימין דוד⁵

נחמן שלמה⁶

מרדכי ירחמיאל¹

זונדל סלאנט²

אשר לעמיל³

הוועד והרכנות של קהילת הפרושים
בירושלים
(חותמת הקהילה)

- 1 הרב מרדכי בן ירחמיאל, אחיו של ר' אריה מארקוס (ראה הערה 4), מן העולים האשכנזים הראשונים, יליד היידא (ליטא), נפטר בתשרי תק"ט (1859).
- 2 הרב יוסף זונדל סלאנט (175-1865), נולד בעיירה הליטאית סלאנט, והיה גדול בתורה, ביראה ובמידות. באבות תניצת המוסר ורבו של ר' של ר' ישראל סלאנט. לא עשה את תורתו קרדום לחפור בו והתפרנס בהדרגה ממסחר הצטיין באהבה עזה לארץ-ישראל ועלה בשנת תקצ"ח (1838). סירב ליהנות מן החלוקה וחי בדיקה. תחילה רחה כל תפקיד ציבורי, אך בלחץ ראשי הפרושים ניא את לשמש "מורה הוראה", והיה למעשה כנריגה הריחני של העדה עד פטירתו ממגיפת החולירע בשנת תרכ"ו. עם עליית חתנו הרב שמואל סלאנט בשנת תר"א (1841), מיהר להעביר אליו את הכהונה הרשמית של "מורה הוראה".
- 3 הרב אשר לעמיל לעזרי, דיין בעדת הפרושים, שימש לפני עלייתו כרבנות בגאלין; גדול בחורה ובקבלה, נפטר בתרי"א (1851).
- 4 אריה מארקוס (נאמן) מקיידאן עלה לפני 1820 והיה הנאמן והסופר של עדת הפרושים ומראשי היישוב. נפטר בשנת 1877.
- 5 הרב בנימין דוד מווילנא עלה בשנת 1839, וכיהן כרב ודיין בירושלים. נפטר כבן 80 ב-1892.
- 6 הרב נחמן שלמה הלוי, גדול בנגלה ובנסתר, היה רב ואב בית-דין בזאמושץ, ולאחר עלייתו כיהן כאב בית-הדין של האשכנזים בירושלים. נפטר בסוף 1851.

בעקבות בקשתם של ראשי הפרושים (תעודה 12), נדרש פיצאמאנו להסביר את הרקע לבקשה מכתב-הסבר מפורט זה נועד למעשה למיניסטריון-החוץ, באמצעות השגרירות בקושטא פיצאמאנו קובע בו במפורש, כי אכן מוצדקים חששות הפרושים מפני פיתויים מיסיונריים וניסיונות לשדל להמרת דת, ובייחוד הוא קובל בחריפות על צמית הבריטי פין. נוכח המצב שנוצר ובהתחשב בנסיבות, משנה עתה פיצאמאנו את עמדתו מקצה לקצה ונכין לקבל את כולם תחת חסות אוסטרית. אם תתעורר בעיה חקציכית בשל הצורך להגדיל את הציות בלשכה כתוצאה מעומס-יתר בעבודה, הכיעו במפתיע מגישי הבקשה את נכונותם לשאת בהוצאות היתירות. נראה שהצעה זו נשאה חן בעיני סגן-הקונסול, שהיטיב להכיר את היד הקמוצה של השלטונות בווינה.

הרוזן שטירמר חדל לכהן כשגריר בקושטא באותה שנה ויצא לגימלאות. במשך קרוב לשלוש שנים (1850-1853) כיהן כמיופה-כוח יועץ השגרירות אדוארד פון-קלצל.

ירושלים, 13 באוגוסט 1850

תיק: F28/5. N. XVIII
מקור (איטלקית)

לכבוד האדון האביר פון-קלצל
ממונה על ענייני השגרירות
קושטא

אדוני האביר,

באגרת האינטרנוציה מן ה-29 ביוני ש.ז. מס' 658 הוטל עלי לדווח על נוהלי-החסות הקיימים כעת כלפי היהודים ממוצא רוסי, ולהצביע על המניעים שהניעו יהודים אלו לבקש את החסות האוסטרית בעתירתם מן ה-23 באפריל 1850, שהופנתה במישרין אל המיניסטרוין לענייני-חוץ.

בדין-וחשבון שלי מיום 31 בדצמבר 1849 מס' XVI היה לי הכבוד להמציא למשרדך הנכבד ידיעות כלליות על מצבם ויחסיהם של היהודים הגרים כאן.¹ בהזדמנות זו הסברתי, שהאשכנזים (גרמנים) מתחלקים לשלוש קהילות: חסידים, פרושים וחב"ד, וחלוקה זו אינה קשורה לנתינותם של חברי קהילות אלה, אלא מבוססת רק על שוני מסוים במנהגי הדת היהודית. בכל הקהילות הנ"ל נמצאים אפוא יהודים, הן יוצאי ארצות רוסיה והן יוצאי ארצות אוסטריה. עד לאמצע השנה שעברה מצאו היהודים ממוצא רוסי חסות אצל ממשלתם, ורק מן הזמן ההוא החלה נטישת היהודים הרוסים על-ידי ממשלתם.

לא אוכל להגיד מה היו מניעי הרוסים לנקוט אמצעי זה. אמנם נראה כפי שאמר לי הקונסול הכללי של רוסיה בביירות, מר באזילי, שלורד פאלמרסטון עצמו, התומך בחברה להמרת הדת של היהודים,² פנה אל המיניסטרוין הרוסי והשפיע עליו לנקוט צעד זה. למעשה

1 ראה במבוא לתעודה 11.

2 "החברה לקידום הנצרות בקרב היהודים" (London Society for Promoting Christianity Amongst the Jews), נוסדה בלונדון ב-1809 והחלה בפעולתה בירושלים בשנות העשרים למאה ה"ט. אולם קשה לקבל את הטענה ששר-החוץ הבריטי, לורד פאלמרסטון, הוא עצמו תמך בחברה זו, אם כי היה מעוניין להגדיל ככל האפשר את מספר בני-החסות היהודים תחת חסות בריטית. וזאת בעיקר משיקולים פוליטיים

מדובר ברוסיה, שהיא מצידה נטשה יהודים אלה ואילצה אותם להעמיד את עצמם תחת חסותה של הקונסוליה האנגלית לפלשתינה.¹ אולם עברו של הקונסול הנוכחי מר פיין, שעליו התכבדתי לרמוז בדין-וחשבון שלי מן ה-24 באפריל 1849,⁴ שם לאל תכנית זו. קונסול זה, שהתנהג יותר כמיסיונר,⁵ ידע להמאס את עצמו כל-כך על יהודי פלשתינה, שברגע שהוכאה באורח רשמי לידיעתם ההחלטה שנקטה הממשלה הרוסית, הם הצהירו באופן פורמאלי שאינם מכירים בזכותה של ממשלת רוסיה להכריחם להעמיד את עצמם תחת חסותו. ואז קרה, שהקונסול הכללי הרוסי בביירות, שהכיר בצידקת חריגה זו, שינה את אישור הפטור, שהוציא ליהודים ממוצא רוסי בצורה כזו, שהשאיר להם את חופש הבחירה בחסות שנראתה להם ביותר. כל שלוש הקהילות פנו אל הח"מ בבקשה להעניק את החסות האוסטרית לחבריהם, שנשאר בלא כל הגנה. מאחר שמדובר באנשים שניטשו על-ידי ממשלתם ולא היו עוד קשורים במעצמה אירופית, חשבתי לנכון שלא להיענות לבקשה זו, מה גם שההסכמה היתה מחייבת תוספת לצוות של לשכתי, כלומר תוספת בהוצאות שלא יכולתי לקוות לקבל ממשלתי.

מיפקד הזכרים באוכלוסייה, שנערך בימים האחרונים על-ידי הרשויות המקומיות — והצהרר שפירסמה באותה עת, כי תושבי העיר הזאת שלא יוכלו להוכיח שהם נתינים אירופים או תחת חסות אירופית, ייחשבו כנתינים תורכים — הניעו את הפחדנים הגדולים ביותר בין היהודים הריסים לשעבר לקבל את חסותה של הקונסוליה האנגלית. לכך עזר גם הפיתוי של תמיכה כספית, שבה הקונסוליה האנגלית הזאת נדיבה ביותר, מתוך תקווה קלושה ביותר להעביר יהודי על-פי דתו לנצרות. אולם ממספר של שש עד שבע מאות יחידים היא הצליחה להשתלט בקושי רב על כמאה בלבד, והללו עוד השתייכו לשכבה הענייה ביותר, שעה שהאמידים והמשכילים יותר, כגון הרבנים וראשי הקהל, העדיפו להישאר בלא חסות מאשר לקבל את זו של מר פיין. הסיבה שהניעה אפוא את ראשי קהילת הפרושים לבקש ממניסטריון-החוץ את החסות האוסטרית בעד היהודים ממוצא רוסי, היא לא להניח לאלה לקבל את החסות האנגלית וגם למנוע שהם ובניהם יהיו אולי לפרוטסטנטים. אם מותר לי, כאחד הנמצא במקום, להביע את דעתי בעניין זה, עלי לציין — וזו גם דעתם של עמיתים אחרים שלי, יבמיוחד של כל ראשי המנזרים האלה — שהצעד שננקט על-ידי הממשלה הריסית כלפי נתיניה היהודים בפלשתינה אינו נכון כלל.

למעשה, לא היו לאנגליה עד כה בפלשתינה לא נתינים ולא בני-חסות. להשאיר לה את כל היהודים ממוצא רוסי, פירושו להמציא לה מושבה של כאלף בני-אדם; ואפילו נניח

של מצמד הנציגות הבריטית בארץ-ישראל (ראה חיימסון, מבוא, עמ' 24-37). ברם, מצד שני הודיע פאלמרסטון לממשלת הצאר, כי כל יהודי מנתיני רוסיה שביקש חסות בריטית יתקבל ברצון (שם, עמ' 39). אולם באזילי היה מודע לכוונות המיסיונריות הבריטיות, והתבטא שאם היהודים לא יקבלו עליהם את הדת הניצרית-יוונית, מיטב שיהפכו לפרוטסטנטים מאשר להישאר יהודים (שם, עמ' 99).

3 ראה במבוא לתעודה 10.

4 במכתב זה, מן הראשונים שכתב לאחר כניסתו לתפקיד, הביע פיצאמאנו את מורת-רוחו מדרכי-הפעולה של המיסיון "הצד דגים באושים ברשת של זהב", אף כי בלא הצלחה יתירה, ורמו שהפעילות הזאת נעשית בהשראת פיין (חיק Jer. II/31).

5 למעשה אישר פיצאמאנו את האשמותיו של הקונסול הרוסי, בענין כוונותיו המיסיונריות של פיין ינסיונריו לשדל את בני-חסותו להמרת הדת (ראה בלומברג, עמ' 43 והשווה גם: B. Neumann, Die heilige Stadt, p. 232).

שהללו עצמם יידעו לעמוד בפיתוי הזהב ולהישאר נאמנים לדתם, הרי כל בניהם יהיו תוך שנים ספורות לפרוטסטאנטים, ואנגליה תוכל תוך זמן קצר להפעיל גם בארץ זו השפעה שלא היתה לה מעולם, ואשר לבטח תהיה לרעת המנזרים שלנו. למעשה, כבר ניסתה הקונסוליה האנגלית להוכיח את כוחה על-ידי עצם חשיבות נוכחותה, ולפני ימים אחדים גרמה לשערוריה באוכלוסייה הנוצרית והתורכית: במגמה להיות פופילארית בין היהודים, רצתה לתת ליהודי, בלוויית קוואס שלה, לעבור ברחוב המוליך לכנסיית-הקבר — מעבר שאסור עליהם מאז ומתמיד, על-סמך פירמאנים נעלים רבים.⁶

הוא לא הצליח בכך, מפני שהאוכלוסייה הנוצרית הייתה — ובצדק — הן את הירודי והן את קוואס הלשכה שליווהו. טבעי הדבר, שאנו הקונסולים הקאתולים — שאמנם באורח אישי יכולים לראות איסור זה כלא-מוצדק — מצאנו לנכון, כדי שהקונסוליה האנגלית לא תשליט את חוקיה עלינו, לתמוך בזכויות המנזרים מול הטענות הארוגאנטיות של הקונסוליה האנגלית, שאף הביאה אותן בפני השלטונות המקומיים. אשר לבקשתה של קהילת הפרושים עלי להעיר, שאני כשלעצמי הייתי מעדיף מכל הבחינות שכל קהילת הפרושים תימצא תחת חסות אוסטרית, במקום שיהיו לי עסקים עם מר פיין בשאלות המתעוררות בין הנתונים האוסטרים והרוסים-לשעבר הנמצאים תחת חסותו. הידיעות המועטות שיש לאדון הזה בענייני השירות הקונסולארי, ונקודת-הראות המיסיונרית שממנה הוא יוצא בכל החלטה בעניין כלשהו, מקשות במידה רבה ביותר להגיע לסופי של משא-ימתן אפילו בעניין הקטן והטפל ביותר, שלרוע מזלנו יש לנהל אתו. נוסף לכך, הסכומים הגדולים המגיעים לקהילת אלו מארצות אוסטריה ורוסיה, מתנהלים בצורה גרועה כל-כך, ולעתים קרובות אף בלא יושר, שלנוכח התלונות התמידיות של העניים היה רצוי שקונסוליה אחת תשים קץ לאי-הסדרים, דבר שהוא מן הנמנע, אם החברים הנוגעים בדבר אינם נמצאים כולם תחת שיפוט אחד. אין גם לחשוב, שניתן להפריד בין האינטרסים של נתינינו לבין אלה של הרוסים, שכן פעולה כזו, מלבד שהיא אינה ניתנת לביצוע, היתה מביאה הפסד ניכר לאנשינו מאחר שכספי הצדקה הבאים מרוסיה הם אולי פי ארבעה ממה שמגיע מאוסטריה.

אני אפוא בדעה שהבעתי כאן, שהבקשה בה מדובר ראויה לטיפול אוהד מצד ממשלתנו.

על סמך מה שהתכבדתי להסביר — ועלי עוד להעיר, שמגישי הבקשה הביעו את נכונותם אם ייענו, לכסות את ההוצאות הכרוכות בהגדלת הצוות הדרוש ללשכה זו — אני מרשה לעצמי לבקש את הוד-מעלתו הנכבד לתמוך בעתירתה של קהילת הפרושים בפני המיניסטרוֹן הנכבד לענייני חוץ.
קבל-נא וכו'

פיצאמאנו

6 יהודים נמנעו לעבור בסימטה שליד כנסיית-הקבר ("דאס טרייפֿענע געסיל"), ימי שעבר שם במתכוון אי בטעות היה צפוי למכות ואף לגרוע מזה. ואמנם אירעו שם כמה תקריות דמים כאשר נמצאו שם יהודים. פיין רצה להפגין את כוחו, ולכן, יזם מעבר של יהודי שם בלוויית הקוואס שלו. מקרה כזה צוין ביומנו של פיין ב-18.2.1850, והוא נסתיים בהתנפלות המונית על היהודי (ראה בלומברג, עמ' 65-66). כנראה, שעוד מקרה כזה אירע בסמוך לכתיבת המכתב שלפנינו.

7 על היחסים המתוחים בין פיצאמאנו ופיין ראה במבוא.

מכתבו של פיצאמאנו מיום 13.8.1850 (תעודה 13) הועבר על-ידי הנציגות בקושטא למיניסטרוֹן־החוץ. כנראה בצירוף חוות־דעת חיובית, ועתה ממליץ מיניסטרוֹן זה בפני שר־המסחר, שלו היו כפופות אז הקונסוליות ברחבי עולם (ראה במבוא), להיענות לבקשתם של הפרושים בירושלים, אף אם הדבר יחייב הגדלת ההוצאות של לשכת הקונסוליה. אולם מיניסטרוֹן־החוץ סבר שאין זה לכבודה של ממשלת אוסטריה לקבל לשם־כך "הקצבה" מאת הפרושים, ולכן הציע למיניסטרוֹן־המסחר להגדיל את תקציבה של לשכת הקונסוליה בירושלים, כדי לאפשר הענקת חסות לעשרות מנתיני רוסיה לשעבר וטיפול בענייניהם. תשובתי של שר־המסחר אינה נמצאת בתיקים, אך מסתבר שהיסס להגדיל את תקציב הלשכה הקונסולאית, ובקשת הפרושים לא נענתה לפי שעה.

וינה, 14 באוקטובר 1850

תיק: F28/5 ad.11285
D

מקור (גרמנית)

אל שר־המסחר:

הגדרון: בקשת הקהילה היהודית בירושלים להתקבל תחת חסות קונסולאית אוסטריה ראשיה ורבניה של קהילת היהודים הפרושים בירושלים, המורכבת בחלקה מנתינים אוסטרים ובחלקה מנתינים רוסים, ביקשו בפנייתם אל משרד־החוץ, שההגנה הקונסולאית האוסטרית תורחב גם על חברי הקהילה בעלי נתינות רוסית. לאחר שנתבקש סגן־הקונסול האוסטרי בירושלים, באמצעות מיופה־הכוח הקיסרי בקושטא,¹ לדווח על מצבם של יהודים אלה, בעלי נתינות רוסית, מסר פון־פיצאמאנו תיאור, שממנו מתברר כי הקונסוליה הרוסית בביירות נתנה ליהודים אלה את הברירה להעמיד את עצמם לפי בחירתם תחת חסותה של אחת הקונסוליות הזרות שביירושלים. נוכח הכוונות שיש לקונסוליה האנגלית כלפי פלשתינה, היא נכונה לקבל מיד יהודים רוסים אלה תחת חסותה. אולם עד כה התקשרו איתה רק כמאה מן העניים יותר, בעוד השאר, כשש מאות במספר, אין להם משאלה גדולה יותר מאשר להתקבל תחת חסות הקונסוליה האוסטרית.²

מר פון־פיצאמאנו, שאליו פנו כבר פעם, סבור היה מצידו, מחמת שיקולים כלכליים,³ שאינו יכול להיענות לבקשתם. אולם הוא בעד קבלתם, והוא מוסיף, שיהודים אלה הציעו לו לשאת בעצמם בהוצאות העלולות לנבוע מתוספת לצוות הקונסוליה האוסטרית בעקבות קבלתם את החסות האוסטרית.

מיניסטרוֹן־החוץ אינו יכול לראות בשום אופן את הגדלת ההוצאות האלה כתוספת גרידא, אם בשל כך יפלו קורבן האינטרסים החשובים יותר לאין־ערוך. מצד אחר, קבלת

1 שר־המסחר בשנים 1848-1851 היה קארל פון־ברוק (Bruck), שנתמנה ביוני 1853 לאינטרנונציוס בקושטא. ראה עליו במביא.

2 אדוארד פון־קלצל, ראה במבוא לתעודה 13.

3 לעניין החסות הבריטית ראה: יי. הופמן, 'תזכיר ירודי רוסיה בצפת ובטבריה לסיר משה מונטיפיורי בדבר הסרת החסות הבריטית', צייר, מט (תשמ"ד), עמ' 413-420.

4 הכיונה, כמיבן, לתקציבה הדל של הלשכה הקונסולאית.

ההצעה של יהודים אלו לא היתה עולה בקנה אחד עם יוקרתה של הממשלה הקיסרית אפשר אפוא לראות במצב-עניינים זה נימוק נוסף להעלאת תקציבה של הלשכה הקונסולארית האוסטרית בירושלים וכבר הוצע הדבר ממילא. במקרה זה לא יעמדו עוד קשיים חומריים על דרך ניהולם הסדיר של ענייני השירות, לרבות ייצוגם של היהודים הנזכרים.

מיניסטרוין-החוץ מתכבד להביא זאת לידיעת הוד-מעלתו תוך התייחסות לאיגרת בנדון מן ה-18 בחודש שעבר.

(חתימה)

15 בניין בתי-כנסת בירושלים

פניותיהם של החסידים והפרושים לתמוך בבקשותיהם לבניית בתי-כנסת בירושלים (תעודה 11) לא נשאו פרי, ואין יסוד לקביעתו של גלבר (עליית יהודים מבוהמיה וגאליציה לא"י, עמ' רמח) שהעניין "נגמר בהצלחה" עוד במארכ 1850: "באמצעות ציר איסטריה בקישטא נתקבל הרשיון מאת הממשלה התורכית לכונן בית-כנסת לעדת האשכנזים דחסידים" בתגובה למכתב מיום 12.3.1850, שלא הבטיח צעדים ישמיים בקישטא בעניין זה. פנה פיצאמאנו שנית והסביר שבמישור המקימי לא ניתן להשיג דבר, והרשימות תלויים בפקידה ובאישור מן השער העליון. ואמנם השתדל מיופה-הכוח בקישטא להשיג את הרשיונות, אך התברר שהשלטונות העות'מאניים נכונים לאשר רק את בקשת הפרישים, משום שלמעשה מדובר בחידוש בית-כנסת שהיה קיים בעבר, אך אינם נכונים לאשר דקמת בניין חדש. המגעים נמשכו עוד כמה שנים, ורק בשנת 1854 ניתן פירמאן להקמת בית-הכנסת "החורבה" של הפרושים, אשר הובא על-ידי מונטיפיורי לירושלים ב-1857 ואילו הרישיון להקמת בית-הכנסת של החסידים ניתן רק ב-1858. בניית בית-הכנסת של החסידים, שנקרא "תפארת ישראל" על-שם רבי ישראל מרוז'ין, נמשכה 14 שנים בשל מחסיר בכספים, ורק ב-1872 נחנך. בעת ביקורו בירושלים, בשנת 1869, תרם הקיסר פראנץ יוזף סך 1000 פ"ל להשלמת הכיפה של בית-הכנסת (ראה במפורט: ג' בן-מנחם, 'בית-הכנסת תפארת ישראל', לוח ירושלים תש"ד, עמ' קלח-קנו). הפירמאן נתפרסם לראשונה על-ידי פ' גרייבסקי (זכרו לחובבים ד) והועתק לספר "מגנזי קדם — תעודות ומקורות", בעריכת יצחק בק, ירושלים תשל"ז, תעודה יג. וראה גם: 'חכצלת' ב, גל' 43 (י"ט מנחם-אב תרל"ב), על חנוכת בית-הכנסת; L.A. Frankl: *Nach Jerusalem*, II, Leipzig 1858, pp. 495-498.

תיק - F28/3, S. 69-81, 12501

כיוקדרה (קושטא), 16 באוקטובר 1850

מקור (גרמנית)

כבוד הנסיך הנעלה¹.

בעקבות ההוראה הנעלה מן ה-30 באוקטובר אשתקד מס' 8366² הובא לידיעת השגרירות דבר הבקשה של ראש-הקהילה היהודית בירושלים אל הממשלה הקיסרית, כדי

1 המכתב מופנה אל הנסיך פליקס פון-שווארצנברג, ראש-הממשלה ושר-החץ בשנים 1848-1852 (ראה במבוא).

2 ההוראה הועתקה על-ידי גלבר, שם, עמ' רנ